

2001 Sonrasında Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İstihdam: Türkiye'deki İşsizliğin Dinamikleri

Gökhan Umut*

Öz: Türkiye ekonomisi, 2001 yılından bu yana uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile ekonomik bir dönüşüm geçirmiştir. 2001 yılından önce ekonominin üç temel özelliği dikkat çekmekteydi. Bunlar sürdürülemez bir iç borç dinamiği, mali sistemdeki yapısal problemler ve düşük büyüme oranı olarak sıralanabilir. 2001 yılından sonra bu problemlerin ortadan kalktığı görülmektedir. Bunun yanında ekonomide başka sorunlar zuhur etmeye başlamıştır. Bu sorunlardan en önemlileri, şüphesiz işsizlik ve cari açık problemleridir. Özellikle 2001–2007 yılları arasında kazanılan yüksek büyüme oranlarının işsizliği azaltmadığı gözlenmiştir. Bu da ekonomide istihdam yaratamayan bir büyümenin olup olmadığı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bu çalışmada, 2001 yılından sonra Türkiye ekonomisinin kazandığı büyüme ivmesinin işsizliğe etkisi tartışılacaktır. Çalışmanın temel iddiası, bazı iktisat teorilerinin ilham ettiği aksine mezkûr dönemde işsizlik ile büyüme arasında net bir ilişkinin olmadığıdır. Bu bağlamda öncelikle Granger Nedensellik Testi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü belirlenecektir. Değişkenler arasında net bir ilişkinin bulunamaması işsizliğin dinamiklerinin ne olduğu sorusunu akla getirmiştir. Bu anlamda çalışmada, Türkiye'deki işsizliğin dinamikleri de tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Büyüme, İşsizlik, Granger Nedensellik Testi, Yaratıcı Yıkım, Kondratiev Dalgaları.

Abstract: Turkish economy has experienced an economic transformation with the Program of Transition to Strong Economy (*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*) which has been applied since 2001. Three basic features of Turkish economy attracted attention before 2001. These can be listed as dynamics of unsustainable domestic debt, structural problems in financial system, and low growth rate. After 2001, it has been seen that these problems have been eliminated. On the other hand, some problems which are different than the problems before 2001 have started to emerge in the economy. The most important problems of economy, undoubtedly, are unemployment and current account deficit. Especially, it has been observed that high growth rate between 2001- 2007 could not reduce the unemployment rate. This has also led to discussions on whether economic growth cannot create employment. In this paper, the effects of high growth rate which Turkish economy has experienced since 2001 on unemployment will be discussed. The main argument of this article is that there is not a clear relationship between variables contrary to some economic theory. In this context, before all else, the direction of relation between variables will be identified by using Granger Causality Test. Because a clear relation is not found between variables, the question of what the dynamics of unemployment are has been raised. In this sense, this paper will also attempt to discuss the dynamics of unemployment in Turkey.

Keywords: Economic Growth, Unemployment, Granger Causality Test, Creative Destruction, Kondratiev Waves.

* Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi İktisat Bölümü.

İletişim: gumut@kastamonu.edu.tr, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü 37100 Kuzeykent, Kastamonu.

Atf©: Umut, G. (2011). 2001 sonrasında Türkiye ekonomisinde büyüme ve istihdam: Türkiye'deki işsizliğin dinamikleri . *İnsan ve Toplum*, 1 (2), 111-133.

Giriş

Türkiye ekonomisi, 2001 yılından sonra önemli bir ekonomik dönüşüm yaşamıştır. Bu ekonomik yapının 2001 yılından önce göze çarpan üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar, sürdürülemez bir iç borç dinamiği, mali sistemdeki yapısal problemler ve düşük büyüme oranı olarak sıralanabilir. Bunun yanında işsizlik ve cari açık, ekonomide ciddi bir sorun teşkil etmemektedir. Sürdürülemez iç borç dinamiği ve mali sistemdeki yapısal problemler, ekonomik istikrarı olumsuz etkilediği için Türkiye ekonomisi, 2001 yılında ortaya konulan *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* yardımıyla ekonomik önceliklerini değiştirmeye başlamıştır. Bu programa göre, Türkiye ekonomisinin sürdürülemez iç borç dinamiği ve mali sistemdeki sağlıksız yapı olmak üzere iki ana problemi bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2001, s. 1). Bu problemlerle başa çıkabilmek için üç temel hedef belirlenmiştir. Bunlar, iç borç dinamiğini sürdürülebilir kılmak, istikrarlı bir mali sektör oluşturmak ve piyasada aktif olan devlet zihniyetinden denetleyici devlet anlayışına geçmek olarak sıralanabilir.

Güçlü ekonomiye geçiş programının uygulanmaya başlamasıyla Türkiye ekonomisinde önemli gelişmeler kaydedildiği yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle ekonomide yaşanan büyüme, gözden kaçırılmayacak kadar önemlidir. 1990-2001 yılları arasında Türkiye ekonomisi ortalama % 3,2 oranında büyüme kaydederken bu oran, 2002-2009 yılları arasında % 4,6 olmuştur. Bununla beraber ekonomide kamu kaynaklı üç önemli gelişme gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki, kamu borcunun 2001 yılından sonra 1990'lı yıllara nazaran düşüş göstermesidir. Diğer gelişme, devletin piyasadaki rolünün değişmesidir. 2001 yılından sonra, devletin piyasada aktif bir rolden düzenleyici bir role geçtiği söylenebilir. Son gelişme de faiz oranları ile alakalıdır. Birçok gelişmekte olan ülkeye nazaran Türkiye'de faiz oranları yüksek olsa da 2001 yılından bu yana bu oranların düşme eğiliminde olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki bilgiler bağlamında 2001 yılından itibaren Türkiye ekonomisinin yeni bir yapıya dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu yeni ekonomik yapı birçok gelişmeyi sağlanması ile birlikte ekonomide bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu problemlerden en göze çarpanlar, yüksek cari açık ve işsizliktir. Örneğin, 1990-2001 yılları arasında işsizlik % 7,7 iken bu oran 2002-2009 yıllarında % 10,9 olarak gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Türkiye ekonomisi, 1990-2001 yılları arasında ortalama % 3,2 büyürken 2002-2007 yılları arasında % 6,9 oranında büyümüş, 2002-2009 yılları arasında da % 4,6 büyümüştür. İşsizlik ve büyüme verileri birlikte düşünüldüğünde, artan büyüme oranlarının yeterli miktarda istihdam yaratamadığı sonucuna varmak mümkündür. Bu da iktisatçıları 2001 yılından sonra Türkiye'nin kazandığı büyüme eğiliminin "istihdamsız büyüme" olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı tartışmasına götürmüştür.

Bu çalışmada, 2001 yılından sonra Türkiye ekonomisinin kazandığı büyüme ivmesinin istihdama etkisi tartışılacaktır. Temel olarak çalışmanın amacı, mevcut literatürün

ilham ettiği aksine 2001-2008 yılları arasında büyüme ile işsizlik arasında sıkı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca, büyüme ile işsizlik arasında net bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün olmadığı için, işsizliğin temel dinamiklerinin neler olduğu tartışılacaktır. Bu amaçla öncelikle bu konu ile alakalı literatürde neler olduğu araştırılacaktır. Ardından değişkenler arasında nedensellik olup olmadığı Granger nedensellik testi yardımıyla belirlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra işsizliğin dinamikleri üzerinde durulacaktır.

İktisadi Büyüme ve İşsizlik İlişkisi

İktisadi literatürde yaygın görüş, ekonomik büyüme ile istihdam arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu yönündedir. Diğer bir deyişle, bir ülkenin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası arttığı zaman ekonomi büyür, buna bağlı olarak da işsizlik azalır. Örneğin, 1960'lar ile 1970'li yılların ortalarında Almanya ile Fransa ortalama % 3,5 oranında büyümüş aynı zaman dilimi içerisinde işsizlik oranının % 3-4 oranına düştüğü gözlenmiştir. Bir başka örnekte ise Amerikan ekonomisi, 1990'lı yıllarda ortalama % 3,5 oranında büyürken, işsizlik oranı ortalama % 5 kadar inmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi bir ekonominin büyümesi o ekonomide işsizliğin azalmasında etkili bir rol oynayabilmektedir (Khemraj, Madrick ve Semmler, 2006, s. 4).

Arthur Okun, ekonomik büyüme ve istihdam arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Okun Yasası olarak bilinen bu kuralda Okun, 1962 yılında Amerika'da ekonomik büyüme ile istihdam arasında zayıf bir ilişki bulmuştur. Ona göre ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış işsizlikte 0,3 birim oranında azalma sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile işsizlikteki %1 birimlik bir artış büyümenin ortalama % 3,3 birimlik artışı ile kapatılabilmektedir

Her ne kadar ekonomik büyüme ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını gösteren birçok çalışma bulunsun da son zamanlarda Okun kuralında yapısal bir değişimin olup olmadığı tartışılmaktadır. Yapısal değişmeden anlaşılan şey bir ekonomi büyüme devam ederken artan işsizlik oranının kalıcı bir yapıya bürünmesidir. Bir diğer ifade ile bazı endüstriler yok olurken bazı meslekler de yok olmaktadır. Bu da işini kaybeden işsiz insanların yeni işler bulabilmek için çalıştıkları endüstri dalının dışında bir alana yönelmelerine, farklı sektörlerde farklı pozisyonlarda iş aramalarına sebep olmaktadır (Groshen, Potter, 2003, s. 2). Birçok ampirik çalışma, Okun kuralının yapısal bir değişikliğe uğradığını doğrular. Örneğin Semmler ve Zhang (2005), Amerika'nın da dâhil olduğu birkaç ülke için yapmış oldukları çalışmada, ekonomik büyüme ile işsizlik ilişkisinde yapısal bir değişimin olduğunu saptamışlardır. Groshen ve Potter, Amerika'nın 2001'de yaşadığı ekonomik durgunluktan sonra elde ettiği ekonomik büyümenin istihdamsız bir toparlanma (*jobless recovery*) olduğunu dile getirmişlerdir. Bu toparlanmanın kalıcı işsizliğe yol açtığını vurgulayan Groshen ve Potter, birçok insanın iş bulması için ilgi-

li alanlardaki sektörlerden başka sektörler ya da firmalara geçiş yapmaları gerektiğini söylemişlerdir. Schreft, Singh ve Hodgson (2005), Amerika'nın 1991 ve 2001 yıllarında yaşadığı ekonomik durgunluklardan sonra yakaladıkları büyüme ivmesini, istihdamsız toparlanma olarak tanımlamışlardır. Yaptıkları çalışmaya göre, 1991 ve 2001 yıllarından sonra elde edilen ekonomik büyüme 1960- 1989 yılları arasındaki ekonomik büyümeden daha az istihdam yaratabilmiştir. Bununla birlikte 1991 yılından sonraki ekonomik büyüme ile birlikte istihdam % 0,2 oranında düşerken, 2001 yılından sonra elde edilen ekonomik toparlanmayla istihdam % 0,4 oranında düşmüştür. Khemraj ve arkadaşları da (2006) Amerikan ekonomisinin 2001 yılından bu yana elde ettiği ekonomik büyümenin istihdamda bir artışa sebep olmadığını söylemişlerdir. Lee (2000) Okun kuralının geçerli olup olmadığını, 16 OECD ülkesini dâhil ettiği çalışmasında, ölçmeye çalışmıştır. Elde ettiği bulgulara göre, Okun kuralı istatistiksel olarak anlamlı olsa da bu anlamlılığın Okun'un bulguları kadar sağlam olmadığı sonucuna varmıştır.

Türkiye için yapılan çalışmalarda da ekonomik büyümenin istihdam yaratıp yaratmadığı hususunda net bir sonuca varmak mümkün değildir. Örneğin Yılmaz (2005), ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki nedenselliğe baktığı çalışmasında, Türkiye için değişkenler arasında herhangi bir nedensellik bulamamıştır. Yüceol (2006), ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki nedensellik yönünü ve büyüklüğünü bulmak için eş-bütünleşme ve VEC modeli kullandığı çalışmasında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulamamıştır. Yüceol, belirli bir gecikme sonrasında ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde artan bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Barışık, Çevik ve Çevik (2010), doğrusal olmayan zaman serileri teknikleri kullanarak yaptıkları analizlerinde, 1988-2008 yılları arasında Türkiye'nin yakaladığı büyüme ivmesinin istihdam yaratamadığı sonucuna varmıştır. Ceylan ve Şahin (2010), çalışmalarında, Okun yasasının 1950-2007 yılları arasında simetrik olup olmadığını incelemiştir. Ceylan ve Şahin, mezkûr yıllar arasında Türkiye'de Okun yasasında asimetrik bir ilişkinin varlığını olduğunu göstermişlerdir. Bu sonuç, reel çıktının genişleme döneminde işsizliği azaltma etkisi ile daralma döneminde işsizliği artırma etkisinin aynı olmadığını anlatmaktadır. Tiryaki ve Özkan (2011) da durgunluklardan sonra ekonomide güçlenme ve iyileşmenin görüldüğü ama aynı iyileşmenin işsizliğin azalmasında gözlenmediği sonucuna varmıştır.

Ekonomik Büyüme ve İstihdam Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Ekonometrik Analiz

Uygulamalı ekonometrik bir çalışma yaparken modelde yer alan değişkenler arasındaki nedenselliğin yönü, ekonomik teoriden hareketle belirlenmektedir. Klasik regresyon analizine göre nedenselliğin yönü modelde belirlenmektedir. Bazı durumlarda da ekonomik teoride belirlenen ilişkiler ekonometrik çalışmalarla desteklenmek durumunda-
dır (Yılmaz, 2005, s. 67).

Ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişki teorik olarak kabul ediliyor olsa da uygulamalarda anlamlı bir ilişkinin var olup olmaması tartışılmaktadır. Bu çalışmada, 2001-2008 yılları arasında Türkiye'nin kazandığı ekonomik büyüme ivmesi ile işsizlik arasında bir nedensellik olup olmadığı tartışılacaktır. Ekonometrik çalışmalarda nedenselliğin yönünü belirlemek için Granger Nedensellik Testi, Sims Test gibi birçok test kullanılabilir (Chamberlain, 1982, s. 569). Bu çalışmada, nedenselliğin yönünü belirlemek için Granger Nedensellik Testi kullanılacaktır. Çalışmada kullanılan işsizlik verileri, Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK), ekonomik büyüme verileri Dünya Bankası'ndan alınmıştır. Değişkenler arasında nedenselliğin olup olmadığına bakılabildiği için öncelikle verilerin durağan olup olmamasına bakılmalıdır. Dolayısıyla Granger Nedensellik Testi'ni yapmadan önce değişkenlerin durağan olup olmadığı test edilecektir.

Durağanlık Analizi

Eğer bir zaman serisi durağan ise serinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı zamanla değişmez. Bir serinin varyansının ve kovaryansının zaman içinde değişmiyor olması durumu, zayıf durağanlık olarak tanımlanmaktadır. Zayıf durağanlık, kovaryans durağanlık ya da ikinci mertebeden durağanlık olarak da adlandırılabilir (Darnell, 1994, s. 386).

Makroekonomik verilerin, özellikle finansal verilerin çoğu durağan değildir. Bu verileri durağan yapmak için birinci ya da ikinci farkı alınır ya da logaritması alınır. Bir veri dizisinin durağan olup olmadığını anlamak için de birçok test vardır. Bu çalışmada Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi kullanılacaktır.

Tablo 1.
Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi

Değişkenler	
Ekonomik Büyüme	-3.6684** (0.0364)
İşsizlik	-5.7088* (0.0040)

(*): %1'lik güven aralığında anlamlı.

(**): %5'lik güven aralığında anlamlı.

ADF Testi için uygun gecikme uzunluğu Schwarz kriteri yardımıyla 1 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere büyüme verisi %5 güven aralığında ve işsizlik verisi %1 güven aralığında anlamlıdır. Bu bağlamda büyüme verisi %5 güven aralığında birim kök içermezken, işsizlik verisi %1 güven aralığında birim kök içermemektedir. Değişkenler durağan olduğu için Granger Nedensellik Testi uygulamaya uygundur.

Granger Nedensellik Testi

Granger Nedensellik Testi, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü analiz eder. Eğer X değişkeni Y değişkeninin Granger nedenseli ise Y değişkenini tahmin etmek için X değişkeninden yararlanılması, sadece Y değişkeninin geçmişinden yararlanılmasın-

dan daha etkili bir sonuç verecektir. Granger (1969) da nedenselliği “Y’nin tahmini, X’in geçmiş değerleri kullanıldığında X’in geçmiş değerlerinin kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y’nin Granger nedenidir.” şeklinde tanımlamıştır.

Granger Nedensellik Testi yapılırken gecikme uzunluğunun belirlenebilmesi için bir metot bulunmamaktadır. Gecikme sayıları, çoğunlukla çalışma yapanlar tarafından belirlenmektedir. Literatürde gecikme değerleri aylık veriler kullanılan çalışmalarda 12 ya da 24, mevsimsel veriler kullanılan çalışmalarda ise 4 ve 8 ya da 12 olmak üzere genellikle aynı büyüklükte ele alınmaktadır (Kadılar, 2000, s. 54). Verilerin yıllık, gecikme değerlerinin 1 ve 2 olarak alındığı bu çalışmada, Granger Nedensellik Testi’nin varsayımları “Büyüme, işsizliğin Granger nedeni değildir.” ve “İşsizlik, büyümenin Granger nedeni değildir.” şeklinde olup sonuçlar aşağıdaki gibidir:¹

Tablo 2.
Gecikme Değeri için Granger Nedensellik Testi

Nedenselliğin Yönü	F Test	Olasılık Değeri	Sonuç
Büyüme İşsizlik	9.4339	0.0372**	Reddedin
İşsizlik Büyüme	0.0097	0.9260	Reddetmeyin

Tablo 3.
Gecikme Değeri için Granger Nedensellik Testi

Nedenselliğin Yönü	F Test	Olasılık değeri	Sonuç
Büyüme İşsizlik	1.7942	0.7525	Reddetmeyin
İşsizlik Büyüme	0.3830	0.7525	Reddetmeyin

(**): %5’lik güven aralığında anlamlı

Tablo 2’de görüldüğü üzere, “Büyüme işsizliğin Granger nedeni değildir.” hipotezi %5 güven aralığında 1 gecikme değerinde reddedilebilir. Bunun anlamı, 2001-2008 yılları arasında Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik arasında nedensellik ilişkisinin olmasıdır. Bunun yanında Tablo 3’te de görüleceği gibi, 2 gecikme değerinde büyümeden işsizliğe doğru bir nedensellikten bahsetmek mümkün değildir. Buradan da anlaşılacağı gibi büyümeden işsizliğe doğru Granger nedensellik olup olmadığı ile alakalı net bir şey söylemek mümkün değildir. Ayrıca, “İşsizlik büyümenin Granger nedeni değildir.” hipotezi % 5 güven aralığında her iki gecikme değerinde de reddedilemez. Dolayısıyla işsizlikten büyümeye doğru da bir nedensellik yoktur.

Büyümeden işsizliğe doğru nedenselliğin olup olmadığının net bir şekilde söylenemesi, bu değişkenlerin birbirini etkilemiyor olabileceği anlamına gelmektedir. Örneğin

1 Değişkenler arasındaki ilişkiyi ekonometrik olarak analiz edebilecek birçok yöntem bulunmaktadır. Bu çalışmadaki amaç, iki değişken arasında sadece nedensellik olup olmadığını test etmek olduğu için Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır.

büyümenin yüksek ya da düşük olması, işsizliği etkileyen bir faktör değildir. Ayrıca işsizlikten büyümeye doğru bir nedenselliğin bulunamaması, işsizliğin büyümeyi etkilemiyor olduğunu kesin bir şekilde açıklar.

Türkiye’de 2001 Yılından Sonraki İşsizlik

Türkiye ekonomisinde 2001 yılından sonra elde edilen yüksek büyüme oranına rağmen işsizliğin de yüksek seviyelerde olması, büyümenin istihdam yaratıp yaratmadığı sorusunu haklı olarak gündeme getirmiştir. 1990- 2001 yılları arasında ekonomi ortalama % 3,2 oranında büyürken, işsizlik % 7,7 seviyelerindeydi. Bunun yanında 2002-2009 yılları arasında ekonomi ortalama % 4,6 oranında büyürken işsizlik % 10,9 seviyesine çıkmıştır. Aynı şekilde 2002-2008 yılları arasında kentsel ekonomilerde yaklaşık 3 milyon yeni iş alanları yaratılırken kırsal ekonomilerde 3,3 milyon iş pozisyonu yok olmuştur (Karagöl ve Akgeyik, 2010, s. 8). Her ne kadar her yıl ortalama 700 bin insan işgücü piyasasına girse de bu oran, yıllara göre bakıldığında sürekli düşme eğilimindedir (MÜSİAD Ekonomi Raporu, 2010, s. 151). Bu da ekonomik yapıda bir paradoksun oluşmasına sebep olmaktadır. 2001 yılı itibarıyla yapısal bir dönüşüm geçiren Türkiye ekonomisi, işgücüne katılım oranının düşmesine rağmen, yani toplumdaki üretken kesimin azalmasına rağmen, yüksek ekonomik büyüme trendini yakalamış bulunmaktadır. Bu tartışma, yukarıda bahsettiğimiz Okun kuralının yapısal değişimi ile ilişkilendirilebilir. Türkiye’deki istihdam yapısı ve işsizlik oranları, 2001 yılından sonra yapısal bir değişim sürecine girmiştir. Bu bağlamda Türkiye’deki işsizliğin sebeplerini üç ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar, kamu kaynaklı sebepler, piyasa kaynaklı sebepler ve uluslararası konjonktürden kaynaklanan sebeplerdir. Bu sebepler tartışılırken Schumpeter’in yaratıcı yıkım teorisini ve Kondratiev dalgalarını ihmal etmemek gerekmektedir. Schumpeter’e göre, piyasa sisteminin çalışması ve yeniliklerin icat edilebilmesi için bazı firmaların, sektörlerin ve organizasyon şekillerinin yenileri ile yer değiştirmesini gerektirecek bir yaratıcı yıkımın olması gerekmektedir (Acemoğlu, 2009, s. 2). 2001’den sonra Türkiye ekonomisi, Schumpeter’in bahsettiği gibi yeni bir ekonomik yapıya bürünmüş, yeni üretim teknikleri, tüketim şekilleri ve organizasyon metotları oluşmaya başlamıştır. Örneğin, 2001 yılından önce istihdam edilen insanların büyük bir kısmı tarım sektöründe çalışırken 2001 yılından sonra bu kesim sanayi, hizmet sektörleri gibi daha sermaye yoğun alanlara kaymıştır. Bu, aynı zamanda istihdam yapısının emek yoğun sektörden sermaye yoğun sektöre kaymasına yol açmış, beyin gücünün ve yüksek teknolojinin önemi artmıştır. Üretim yapısı da istihdam yapısına göre şekillenmiş, işverenler ileri teknoloji üretebilmek için gerekli olan beyin gücüne ihtiyaç duymaya başlamıştır. Türkiye ekonomisinde 2001 yılından sonra görülen tarımdaki bu çözüme ile birlikte sanayi ve hizmet sektörünün öneminin artması da insanların kırsal alanlardan kentsel alanlara göç etmesine yol açmıştır.

Türkiye ekonomisinin 2001 yılından sonra geçirdiği bu ekonomik dönüşüm anlaşıl-
madan istihdam yapısındaki değişimleri ve sorunları anlamak mümkün değildir. Diğer
bir deyişle, Türkiye ekonomisinin istihdam yapısındaki değişimler Kondratiev dalgaları
ve Schumpeter'in yaratıcı yıkım teorisi yardımıyla anlaşılabilir. Bu bağlamda işsizliğin
dinamiklerine geçmeden önce, Kondratiev dalgaları ve Schumpeter'in yaratıcı yıkım
teorisi tartışılacak, ardından konu ile ilişkilendirilecektir.

Kondratiev Dalgaları ve Yaratıcı Yıkım

Kapitalist ekonomik sistemin devamı yeniliklere (*inovasyon*) ve değişimlere bağlı-
dır. Diğer bir ifade ile kapitalist ekonomik sistem, kendine özgü durumundan dolayı
ekonomik değişimler sistemi olarak kabul edilebilir. Bu değişimler ve yenilikler, üre-
tim fonksiyonunda iki şekilde görülebilir. İlki, bir üretim fonksiyonunda girdi mikta-
rı değişmeksizin çıktı miktarındaki artıştır. Diğeri ise, girdi veya çıktının miktarı değiş-
meden maliyetlerin düşmesidir. Yeniliklerin olmadığı bir ekonomide ekonomik yaşam
duracak ve kâr elde etmek zor hale gelecektir. Kârın olmadığı bir ekonomide serma-
ye birikimi duracak, bu da ekonominin döngüsel hareketinin sonunu getirecektir
(Schumpeter, 1942, s. 82). Dolayısıyla kapitalist ekonomik sistemde ekonomik durgun-
luklar kalıcı olamaz. Ekonomik sisteme yaşam alanı sağlayan şey; yenilikler, girişimci-
lik ruhu, yeni tüketim kalıpları, yeni üretim teknikleri, yeni endüstriyel organizasyonlar,
yeni ulaşım ve iletişim şekilleri üretebilecek market gücü gibi ekonomik değişiklikler-
dir (Schumpeter, 1942, s. 83). Tüm bu ekonomik değişiklikleri yapan özne ise ekonomi-
deki yeni ürünlerin ve üretimdeki yeni tekniklerin uygulanmasında söz sahibi olan ve
mevcut ekonomik durumun sıçrama yapmasında rol üstlenen girişimcidir. Girişimcinin
piyasadaki rolü sayesinde ekonomi, Marks'ın iddia ettiği azalan kâr marjı baskısından
dolayı durgunluğa girmeyecektir (Küçükkalay, 2010, s. 449).

Kondratiev dalgaları, yeniliklerin önemini ve Schumpeter'in ekonomik teorisini daha
iyi anlamak için kullanılabilir. Yukarı da bahsedildiği gibi, ekonomik değişimler tekno-
lojik değişimleri içeren endüstri devrimleri ile mümkün olmaktadır. Endüstri devrimleri
de ekonomide yeni bir dönemin başladığının habercisidir. Endüstri devrimleri ile birlik-
te üretim metotlarını, tüketim kalıplarını ve organizasyon şekillerini içeren eski ekono-
mik ilişkiler yok olur ve yerine yeni ekonomik ilişkiler ortaya çıkar (Schumpeter, 1942, s.
67). Bu bağlamda kapitalist dünya ekonomisinde ilişkiler ağının değişmesi Kondratiev
dalgaları ile açıklanabilir. Kondratiev dalgaları incelendiğinde dünya ekonomisinin
ortalama 40-60 yıl uzunluğunda yükselme ve durgunlaşma evresinden geçtiği görü-
lebilir. İlk 30-40 yıl yükselme dönemi olup sonraki 20-30 yıl durgunlaşma dönemidir.
Durgunlaşma dönemi, yeni bir teknolojik değişimle ya da üretim fonksiyonuna konu-
lan yeni bir buluşla tekrar yükselme dönemine geçmektedir.

Endüstri devrimleri veya teknolojik değişiklikler, Kondratiev dalgalarının yükselmesi-
ne sebep olurken aynı devrimler dalgaların alçalmasına da sebep olmaktadır. Zira üre-

tim faktörüne giren her yenilik, bir dönem sonra başka bir yenilik tarafından izale edilecektir. Bu durumda girişimciler, yenilikler icat ederek ekonomik sistemin durgunluğa girmesini önleyecektir. Yenilikler eski üretim biçimlerini, tüketim kalıplarını ve organizasyon şekillerini yıkacak yerine yeni bir ekonomik yapı ikame edecektir. Schumpeter, bu süreci yaratıcı yıkım olarak adlandırmıştır. Süreç yeni üretim şekilleri, tüketim kalıpları, yeni organizasyon şekilleri, yeni pazarlar, yeni ulaşım ve iletişim metotları ürettiği için yaratıcıdır. Bunun yanında süreç, eski ekonomik ilişkilerin yok olması sebebiyle de yıkıcıdır. İşçiler ve firmalar, yaratıcı yıkım ile oluşan yeni üretim ve organizasyon şekillerine alışma evresinde bir adaptasyon sorunu yaşayacaklardır. Yeni ekonomik yapının gerektirdiği yeteneklere çabuk alışan işçiler yeni oluşan iş pozisyonlarından birine yerleşebilirken, bu yapının gerektirdiği özellikleri kazanamayan işçiler iş bulamayacaklardır. Dolayısıyla bu uyum sürecinde bir adaptasyon sorunu ortaya çıkacaktır. Bu adaptasyon süreci, işçiler için zor ve yavaş olmaktadır; çünkü yatırımlara olan talepler, krediler ve yatırım için gerekli yetenekli işgücü piyasa tarafından hemen bulunamayacaktır. Dolayısıyla adaptasyon süreci, aynı zamanda bir kriz ya da ekonomik durgunluk süreci olacaktır (Aydoğuş, Çalışkan, Türkcan ve Kopurlu, 2009, s. 9).

1700'lü yıllardan itibaren dünya ekonomik sistemini incelediğimiz zaman, her bir dönemin yenilikleri ve değişimleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Her ne kadar Kondratiev dalgalarının metodu ve kaynakları hakkında birçok çalışma bulunsa da bu çalışmada temel olarak Freeman ve Soete'nin Kondratiev dalgaları ile alakalı fikirlerinden yararlanılacaktır. Freeman ve Soete, Kondratiev dalgalarını beş dönemde incelemişlerdir.

Tablo 4.
Teknolojik Değişim Dalgaları

Zaman Dilimi	Konratiev Dalgaları	Enerji Sistemi	Temel Faktör
1780-1840	Endüstri Devrimi ve Tekstilde Fabrikasyon Üretimi	Su Gücü	Pamuk
1840-1890	Buhar Gücü ve Demiryolu	Buhar Gücü	Kömür
1890- 1940	Elektrik ve Çelik Dönemi	Elektrik	Çelik
1940-1990	Otomobilde Kitle Üretimi ve Sentetik Mamuller	Petrol	Petrol
1990-...	Bilgi, Bilgisayar Ağı ve nano-mühendislik	Gaz/Petrol	Nano-teknoloji ve micro-elektronik

Kaynak: Freeman ve Soete (2003)

Sanayi devrimiyle gelen ilk konjonktürel dalgalanma, tekstilde gerçekleşen fabrikasyon üretimine dayanmaktadır. Makineleşme, çoğunlukla su gücüne dayanmakta olup üretimde ana madde pamuktur. İkinci konjonktür dalgalanması buhar gücüne ve demir yolu altyapısının geliştirilmesine dayanmaktadır. Temel enerji kaynağı buhar

olup üretimde ana etken kömürdür. Üçüncü dalganın temel unsurları, elektrik ve çelik-tir. Dördüncü konjonktürel dalgalanma sentetik mamullerde ve otomobilde kitle üretimine dayanmaktadır. Bu dalganın ana enerji ve üretim kaynağı petroldür. Beşinci konjonktürel dalgalanma bilgi, bilgisayar ağı ve yüksek teknolojiye bağlıdır. Bu devrede en önemli faktörler ileri teknoloji ve mikro elektronikler (Freeman ve Soete, 2003, s. 24).

Tablo 4'de görüldüğü gibi son konjonktürel dalgalanmanın yenilikleri bilgi, ulaşım ve iletişim teknolojilerine dayanmaktadır. Dolayısıyla bilgi, son dalgada yaratıcı bir yıkıma sebep olmaktadır. Son dalgada beyin gücü ve donanımlı işçiler, kol gücü ve donanımsız işçilerden daha önemli hale gelmiştir.

Türkiye ekonomisinin 2001 yılından sonra geçirdiği ekonomik dönüşümle beraber sanayi ve hizmet gibi sektörlerin öneminin arttığı ve tarım gibi kol gücüne dayalı sektörlerin öneminin azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda yükselen sektörlerde gerekli yeteneklere sahip çalışan ihtiyacı doğarken, diğer taraftan önemi azalan sektörleri bırakıp başka iş pozisyonları aramaya başlayan işgücü miktarı da artmaktadır. Bir yanda tarım sektöründe çözülen bir istihdam yapısı mevcutken, diğer tarafta ara eleman ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde Türkiye ekonomisinde 2001 yılından sonra bir adaptasyon sorunu yaşandığı söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinin yaşadığı dönüşüm, Kondratiev dalgalarıyla ve yaratıcı yıkım teorisi ile analiz edilebilir.

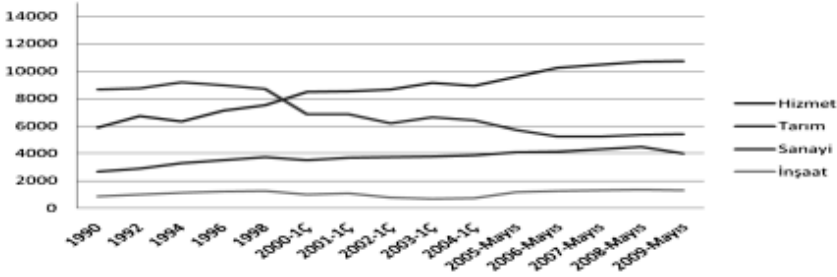
Türkiye Ekonomisindeki Dönüşüm ve Yaratıcı Yıkım Teorisi Işığında İşsizliğin Dinamikleri

2000'li yıllarda belirgin olan yüksek büyüme ve düşük istihdamın aksine 1990'lı yıllarda işsizlik ekonomi için büyük bir problem teşkil etmemekteydi. 2002- 2009 yılları arasında işsizlik oranı %10,9 iken bu oran 1990- 2001 yılları arasında %7,7 oranındaydı. Düşük işsizlik oranının temelde iki nedeni bulunduğu söylenebilir: kamu iktisadi teşekküllerin bir istihdam deposu olarak kullanılması ve tarımsal destekleme alımları vasıtasıyla istihdamın çoğunun tarım sektöründe tutulması (Müsiad, 2010, s. 146). Oysa, yukarıda da bahsedildiği gibi 2001 yılından sonra Türkiye ekonomisi istihdam yapısı, tarım alanından ve kamu sektöründen ileri teknoloji ve beyin gücü gerektiren hizmet sektörüne kaymıştır. Bu da ekonomide girişimcilerin yatırımları yeni alanlara doğru kaydırmasına sebep olmuştur. Özellikle hizmet sektöründeki gelişme ve bu anlamda bilgiye ve verimliliğe dayalı büyüme ekonomide 2001 yılı sonrası ekonominin motor gücü olmuştur. Bu bağlamda bilgiye ve verimliliğe dayalı yenilikler (inovasyonlar), ekonomik büyümenin temel dinamikleri olmuştur. 2001 yılından bu yana piyasaya hakim olan liberal anlayış, girişimciye yeni bir görev de yüklemiştir. Bu manada 2001 yılından önce, özellikle kamu ağırlıklı istihdam yapısında çözüme görülmüş, çözülen bu grup girişimcilerin yaratabildiği iş pozisyonları ile istihdam sağlamaya başlamışlardır. İstihdam

yapısındaki bu değişim Schumpeter'in belirttiği gibi bir adaptasyon sorununun ortaya çıktığı söylenebilir. Diğer bir deyişle, kamudan ve tarım sektöründen çözülen işgücünün oluşturduğu arz, girişimcilerin talep ettiği işgücünü karşılamadığı yorumu yapılabilir. Türkiye'deki adaptasyon sorununun kaynaklarını üç ana başlıkta incelemek mümkündür: kamu kaynaklı sebepler, piyasa kaynaklı sebepler ve uluslararası konjonktür.

Kamu Kaynaklı Sebepler

2001 yılından sonra kamu sektörünün ekonomik yapıya uygun olarak önemli bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Bu anlamda, 2001 yılından önce kamu iktisadi teşekkülleri vasıtasıyla istihdam yaratmada aktif bir rol oynayan devlet, bu tarihten sonra piyasayı denetleyici bir rol üstlenmiştir. Böylece istihdam yaratan devlet anlayışından piyasaya yol gösteren bir devlet anlayışı hâkim olmuş, kamu iktisadi teşekkülleri de bir istihdam kaynağı olmaktan çıkmıştır. İstihdam yapısındaki değişimin görüldüğü bir diğer alan da şüphesiz tarım sektörü olmuştur. 2001 yılından önce tarım sektörü için uygulanan tarımsal destekleme alımlarıyla nüfusun büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edilmekteydi. 1990'lı yıllarda istihdam edilen insanların % 40'ı tarım sektöründeydi. Bu oran, 2001 yılından sonra yıldı yıla azalma eğilimi göstermiştir. 1990'larda 9 milyon insan tarım sektöründe istihdam edilirken 2000-2004 yılları arası 7,5 milyon ve 2005-2009 yılları arası 5,5 milyon insan tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Bunun yanında sanayi ve hizmet sektöründe çalışan kişi sayısı da sürekli artış göstermiştir. 1990-2000 yılları arasında sanayi ve hizmet sektöründe, sırası ile 3,3 ve 6,9 milyon insan istihdam edilirken 2001-2009 yılları arasında bu sayı sırası ile 4,1 milyon ve 10 milyon kişiye yükselmiştir.

Şekil 1. İstihdamın Sektörel Dağılımı (1990-2009)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2010a, (Bin Kişi, 15+)

Şekil 1'de görüldüğü üzere 2001 yılında hizmet sektörü yeni istihdam alanı olmuştur. 2001 yılından bu yana çalışanların % 45'i hizmet sektörü tarafından istihdam edilmektedir. 1990'lı yıllarda istihdam edilen insanların büyük bir kısmının tarım sektöründe çalıştığını düşünürsek, Türkiye ekonomisinde istihdam yapısının tarım sektöründen hizmet sektörüne doğru kaydığını söylemek mümkündür. Tarım sektöründen çözülen nüfus, yeni iş pozisyonları bulabilmek için kırsal alanlardan kentsel alanlara göç

etmiştir. Tarım sektörünün gerektirdiği niteliklere sahip olan insanların şehirlere yeni iş pozisyonları aramak için göç etmeleriyle birlikte, bu kişilerin şehirdeki işlerin gerektirdiği yeteneğe sahip olamamalarından ötürü bir işsizlik problemi oluşmuştur. Bununla beraber şehirlerde yaratılan iş pozisyonları, kırsal alanlarda kaybedilen istihdam alanlarını karşılayacak seviyeye gelemedi. Örneğin, 2002-2008 yılları arasında şehir ekonomilerinde 3 milyon yeni iş pozisyonu yaratılırken aynı dönemde kırsal mekânlarda 3,3 milyon iş pozisyonu kaybedilmiştir (Karagöl ve Akgeyik, 2010, s. 8). Bununla beraber her ne kadar şehir ekonomilerinde istihdam edilen kişi sayısı artsa da kadınların işgücüne katılım oranı düşmeye başlamıştır (Taymaz, 2009, s. 4).

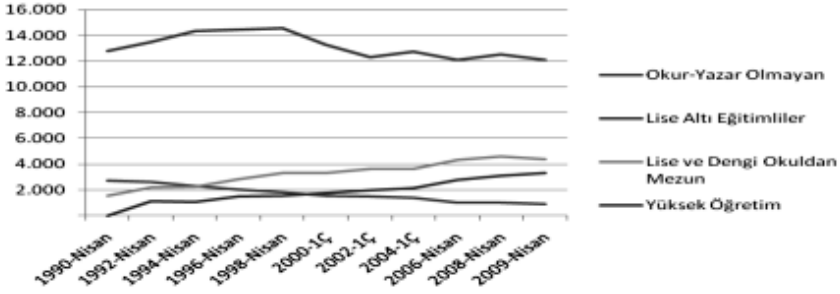
Türkiye ekonomisinin yaşadığı işsizlik sorununun şüphesiz bir diğer sebebi, 2002 yılından bu yana uygulanan enflasyon hedeflemesi programıdır. Bilindiği gibi 1990'larda ekonomideki en önemli sorun yüksek enflasyondur. 1983-1994 yılları arasında enflasyon oranı % 62,4, 1995-2001 yılları arasında % 71,6 ve 2002-2009 yılları arasında % 12,45 şeklinde olmuştur. 2001 yılından sonra uygulanan enflasyon hedeflemesi, finansal istikrar ve büyüme ile birleşince ciddi bir refah artışı sağlamıştır. Bunun yanında enflasyon hedeflemesi programı ile kazanılan düşük enflasyonlu ekonomi, fiyatlarda bir baskı oluşturmuş ve kâr elde etmek için fiyat artışı yapmayı zorlaştırmıştır. Böyle bir zorlukla karşılaşan işverenler, maliyeti düşürmek için işçi çıkarmış ya da var olan işçinden maksimum fayda sağlamanın yollarını aramışlardır. Bu da istihdam artışının istenilen seviyede olmasını engellemiştir.

Piyasa Kaynaklı Sebepler

Türkiye ekonomisinin kazandığı yeni yapının temel özelliği, bilgiye, yüksek teknolojik üretime ve hıza dayanıyor olmasıdır (Öztürk, 2011, s. 64). Yeni üretim teknikleri, kol gücünden ziyade beyin gücüne ihtiyaç duymaktadır. Bununla beraber yeni üretim metodunun diğer bir özelliği de verimliliğe dayanıyor olmasıdır. Verimliliğin yeni ekonomide önemli bir yer tutmasının iki sebebi vardır. Bunlar uluslararası rekabetin artması ve ülkelerdeki düşük enflasyon olmak üzere sıralanabilir. Türkiye'de büyümenin de motoru verimlilik artışıdır.

Teknoloji kullanım oranının özellikle 2000-2004 yılları arasında ciddi biçimde artmasıyla beraber toplam faktör verimliliğinin ve emek verimliliğinin de yıldan yıla arttığını gözlemek mümkündür. 2002-2005 yılları arasında toplam faktör verimliliği % 45 iken, emek verimliliğinin yıldan yıla artış gösterdiğini görmekteyiz. 2001-2003 yılları arasında, imalat sanayinde kısmi verimlilik artışı yılda ortalama % 6,3 iken bu oran 2004 yılının ortalarında 2003 yılının ilk yarısına göre % 7,5 olmuştur (Ercan, 2006, s. 178). Ayrıca 2002-2007 yılları arasında her yıl toplam faktör verimliliği ortalama % 3,4 oranında artmıştır. 2001-2009 yılları arasında verimlilik oranının artmış olması iş gücü piyasalarını olumsuz etkilemiş, işsizlik oranlarının yüksek seyretmesine yol açmıştır.

2001 yılı itibariyle dönüşen Türkiye ekonomisinde emek verimliliğinin artmasının yanında, yeni ekonomik koşulların gerektirdiği yeteneklere sahip olamayan bir işsiz grup ortaya çıkmıştır. Ekonomik dönüşümün yaşanması ile beraber işverenler; yeni üretim tekniklerini, yeni organizasyon metotlarını bilen, yeni ekonominin gerektirdiği istihdam yapısına uygun işçi bulmakta güçlük çekmişlerdir. Özellikle tarım sektöründen çözülen işsiz nüfus şehirlere iş bulmak için göç ettiğinde, şehir ekonomilerinin gerektirdiği yeteneklere sahip olamadıkları için bir işsizlik oluşturmuşlardır. Ama bu salt işsizlik sorunu değil, aynı zamanda bir mesleksizlik sorunu olarak görülmelidir. Çünkü işsizliği oluşturan bu kesim, şehir ekonomilerinin ihtiyaç duyduğu istihdam yapısının taleplerini karşılayamadığı için bir mesleksizlik sorunu oluşturmuşlardır. Dolayısıyla eğer işsizlik sorunun azaltılması isteniyorsa, işsiz kalan insanları şehir ekonomilerinin ihtiyacını hissettiği alanlara yönlendirmeli ve bu alanların gerektirdiği yeteneklerin insanlara kazandırılması gerekmektedir.

Şekil 2. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

Kaynak: Türkiye İstatistik Durumu (TÜİK), 2010b, (Bin Kişi, 15+)

Şekil 2 incelendiği zaman, 2001 yılından itibaren okur/yazar olmayan veya lise altı eğitimli insanların istihdamdaki payının düştüğü ve lise/meslek lisesi ve yüksek öğretim mezunlarının istihdam içindeki payının görece arttığı görülebilir. Bu da ekonominin ihtiyacını hissettiği istihdam yapısının eğitim seviyelerinin hangi noktada olması hakkında bilgi verebilir.

Türkiye ekonomisinin yaşadığı yüksek işsizliğin bir diğer sebebi de Türkiye'ye gelen kaçak işçilerdir. Türkiye ekonomisi istihdam yapısı ile ilgili çalışmalar, aktif işgücünün % 5'nin kaçak işçilerden oluştuğunu göstermektedir (Candan, 2007, s. 66). Kaçak işçiler, genelde otellerde temizlik işçisi olarak veya eğlence yerlerinde çalıştırılmak üzere daha ucuza istihdam edilebilmektedirler. Bununla birlikte, kaçak işçiler, Karadeniz bölgesinde tarım ve inşaat sektöründe çalıştırılmak üzere de istihdam edilmektedirler.

Türkiye ekonomisinde istihdamın az olmasının bir diğer nedeni de yüksek büyüme oranlarına rağmen firmaların yapılarının hâlâ küçük ölçekli olmasıdır. Türkiye'de çalışan işçilerin yarısı, 10 kişiden az işçi çalıştırabilen mikro ölçekli firmalarda çalışırken

şehirlerdeki istihdamın % 30'dan daha azı 50 kişi üstü işçi çalıştırabilen büyük ölçekli firmalar tarafından karşılanmaktadır (Taymaz, 2009, s. 5). Rifat Hisarcıklioğlu'na göre de Türkiye'deki işsizliğin önemli sebeplerinden birisi, istihdam sağlayan firmaların küçük ölçekli olmasıdır. Belirttiği verilere göre 1,2 milyon firmanın üçte ikisi üç ya da daha az işçi istihdam etmektedir. Bu firmaların % 86'sı 10 veya daha az işçi istihdam etmektedir. 50 ya da daha fazla işçi istihdam eden firma sayısı tüm firmaların % 2'sini oluşturmaktadır (Hisarcıklioğlu, 2011) .

Uluslararası Konjonktür Kaynaklı Sebepler

Yüksek büyüme oranına rağmen işsizliğin yüksek oranlarda seyretmesinin sebepleri arasında, artan uluslararası rekabet ve spekülâtif sermaye hareketleri de sayılabilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye ekonomisinde enflasyonu azaltmak ve ekonomiyeye istikrarlı bir yapı kazandırmak amacıyla uygulanan enflasyon hedeflemesi, firmaların kâr elde etmek için fiyat artırmalarını olanaksız kılmıştır. Dolayısıyla yüksek kâr elde etmek isteyen firma sahipleri, maliyeti düşürmek için ya işçi çıkarmışlar ya da var olan işçiden daha fazla verim alma yoluna gitmişlerdir. Bu da mevcut istihdamın artmasına engel teşkil etmiştir. Bununla beraber Türkiye ekonomisinin 2001 yılından sonra küresel ekonomik sisteme daha fazla entegre olması, firmaların küresel rekabette daha fazla etkilenmelerine yol açmıştır. Artan küresel rekabete karşı firmaların ayakta kalabilmesi için mevcut şartlarından daha fazla verim alması gerekliliği doğmuştur. Dolayısıyla firmalar az çalışan ile çok verim almak istemiş, bu da işsizliğin azalmamasında etkili bir rol oynamıştır. Kısaca belirtmek gerekirse 2001 yılından sonra firmalar, daha az işçi çalıştırarak maksimum kâr elde etmeyi öğrenmişler, bu yolla firmalardaki verimlilik artmış, aynı zamanda işsizlik de artmıştır. İşsizliğin azalmamasındaki diğer önemli tartışma da büyümenin spekülâtif olup olmaması hususudur. 2001-2009 yılları arasında faiz oranlarında yıldan yıla bir azalış görülsede birçok gelişmiş ülkeye nazaran faiz oranları hâlâ yüksek seviyelerdir. Özellikle 2008 finansal krizi ile birlikte enflasyonda bir düşüş yaşanmasına rağmen kredi faiz oranları % 16 seviyelerinde kalmıştır. Ayrıca politika faiz oranları, bu dönem içerisinde birçok gelişmekte olan ülkeye nazaran yüksek seyretmiştir. Bu sebeple 2011 yılından bu yana Türkiye'ye gelen sıcak para çoğalmıştır. Sıcak para büyümeye sebep olsa da istihdam artışında bir etkisi olmamıştır (Yeldan, 2010).

Sonuç

Türkiye ekonomisi, 2001 yılından itibaren ciddi bir ekonomik dönüşüm geçirerek yeni bir yapıya bürünmüştür. Oluşan yeni ekonomik yapının üç temel özelliği vardır. Bunlar 1990'lı yıllara nazaran daha güçlü bir kamu sektörünün oluşması, finansal piyasaların istikrarlı bir hale bürünmesi ve hükümetin, istihdam sağlamak gibi piyasada daha aktif rolden istihdam sağlamada gerekli düzenlemeleri yapmak gibi daha düzenleyici rol

alması olarak sıralanabilir. Ekonomik dönüşümle beraber yüksek büyüme oranı yakalanmış ve güçlü bir kamu sektörü oluşmuş, bununla beraber oluşan yüksek cari açık ve işsizlik yeni ekonomik yapının sorunları olmaya başlamıştır. Bu çalışmada 2001–2008 yılları arasında Türkiye ekonomisinin kazandığı büyüme ivmesinin istihdama etkisi tartışılmıştır. Bu bağlamda değişkenler arasındaki ilişkiyi görebilmek için Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki ile ilgili net bir şeyin söylenememesi dolayısıyla, yüksek işsizliğin dinamikleri sorgulanmıştır.

Granger Nedensellik Testi sonucuna göre, 2001–2008 yılları arasında 1 gecikme değerine göre büyümeden işsizliğe doğru nedensellik varken işsizlikten büyümeye doğru bir nedensellik görülmemektedir. Bununla beraber aynı dönem içinde 2 gecikme değerine göre, büyümeden işsizliğe ya da işsizlikten büyümeye doğru bir nedensellik görülmemektedir. Buradan anlaşılacağı gibi iktisadi literatürün ilham ettiği aksine, mezkûr dönemlerde büyüme ile işsizlik arasında net bir ilişkinin varlığından söz edilememektedir. Dolayısıyla büyümenin işsizliği azaltacağı yönündeki varsayımların tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Yüksek büyüme oranına rağmen işsizliğin de hâlâ yüksek bir oranda olması ve değişkenler arasında net bir ilişkinin kurulamaması, Schumpeter'in yaratıcı yıkım teorisi ve Kondratiev dalgaları ile açıklanabilir. 2001 yılıyla beraber Türkiye ekonomisinin geçirdiği ekonomik dönüşüm, yeni üretim metotlarını, tüketim kalıplarını ve istihdam yapısını gerektirmiştir. Üretim yapısının tarım sektöründen hizmet sektörüne doğru kayması, istihdam yapısının da kol gücünden beyin gücüne doğru kaymasına yol açmıştır. Yeni ekonomik yapının gerektirdiği şekilde üretim yapmayı amaçlayan firmalar, bu alanlarda uzmanlaşmış bireyler aramaya başlamışlardır. Tarım sektöründen çözülen nüfus, şehir ekonomilerinin gerektirdiği uzmanlaşmayı başaramamıştır, bu da işsizliğin oluşmasında etkili olmuştur. Ekonomideki bu dönüşüm, Türkiye'deki işsizliğin en temel sebeplerindedir.

Teşekkür: Çalışma sürecinde değerli katkılarını esirgemeyen çok kıymetli hocalarım Prof. Dr. Erhan Aslanoğlu'na ve Prof. Dr. İbrahim Öztürk'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. (2009). The crisis of 2008: Structural lessons for and from economics. *Centre for Economic Policy Research*, 28, 1–13.
- Aydoğuş, O., Çalışkan, E. T., Türkcan, B., & Kopurlu, B. S. (2009). *Kriz teorileri: Kondratieff, Schumpeter ve Wallerstein* [Ege University Working Paper in Economics, 09/01, s. 1–21]. <http://iibf.ege.edu.tr/economics/papers/wp09-01.pdf> adresinden 01 Mart 2011 tarihinde edinilmiştir.
- Barışık, S., Çevik, İ. E., & Çevik, K. N. (2010). Türkiye'de Okun Yasası, asimetrik ilişki ve istihdam yaratmanın büyüme: Markov-Switching yaklaşımı. *Maliye Dergisi*, 159, 88–102.

- Candan, M. (2007). *Kayıt dışı istihdam, yabancı kaçak işçi istihdamı ve toplumumuz üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi, İş-Kur, Ankara.
- Ceylan, S., & Şahin, B. Y. (2010). İşsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisinde asimetri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (2), 157–165.
- Chamberlain, G. (1982). The general equivalence of Granger and Sims causality. *Econometrica*, 50 (3), 569–582.
- Darnell, A. C. (1994). *A dictionary of econometrics*. England: Hartnolls Limited.
- Ercan, H. (2006). İstihdamsız büyüme: Verimlilik artışı mı, yeni iş yasası mı? B. Neyaptı (Ed.), *Ekonomik büyümenin dinamikleri ve istihdam- kaynaklar ve etkiler* içinde (s. 173–184). Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Freeman, C., & Soete, L. (2003). *Yenilik iktisadı* (çev. E. Türkcan). Ankara: Tübitak Yayınları.
- Granger, C. (1969). Investing causal relation by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica*, 37 (3), 424–438.
- Groschen, E. L., & Potter, S. (2003). Has structural change contributed to a jobless recovery? *Current Issues in Economics and Finance*, 9 (8), 1–7.
- Hisarcıkloğlu, R. (2011). İstihdam sorununun çözümü: İstihdam dostu büyüme. *İstihdamda 31 Dergisi*, 1, 44–45.
- Kadılar, C. (2000). *Uygulamalı çok değişkenli zaman serileri analizi*. Ankara: Büro Basımevi.
- Karagöl, E. T., & Akgeyik, T. (2010). *Türkiye’de istihdam durumu: Genel eğilimler*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayınları.
- Khemraj, T., Madrick, J., & Semmler, W. (2006). Okun’s Law and jobless growth. *Schwartz Center for Economic Policy Analysis*, 3, 1–10.
- Küçükkalay, A. M. (2010). *İktisadi düşünce tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Lee, J. (2000). The robustness of Okun’s law: Evidence from OECD Countries. *Journal of Macroeconomics*, 22 (2), 331–356.
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD). (2010). *Türkiye ekonomisi raporu*. İstanbul: Yazar.
- Öztürk, İ. (2011). Kriz dönecek, biz kazanacağız. *İstihdamda 31 Dergisi*, 1, 64–65.
- Schreft, S. L., Singh, A., & Hodgson, A. (2005). Jobless recoveries and the wait-and-see hypothesis. *Federal Reserve Bank of Kansas City, Economic Review*, 4th Quarter, 81–99.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, socialism and democracy*. London: Routledge.
- Semmler, W., & Zhang, W. (2005). *The impact of output growth, labor market institutions, and macro policies on unemployment*. Working Paper. SCEPA.
- Taymaz, E. (2009). *Growth, employment skills and female labor force* [State Planning Organization of the Republic of Turkey and World Bank Welfare and Social Policy Analytical Work Program Working Paper Number 6]. Retrieved 21 June 2011, from <http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:22511757~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:361712,00.html>
- Tiryaki, A., & Özkan, N. H. (2011). Economic activity and unemployment: Dynamics in Turkey. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (2), 173–184.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2010a). *Kazanç İstatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=27&ust_id=8 adresinden 29 Mayıs 2011 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2010b). *İşgücü İstatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8 adresinden 29 Mayıs 2011 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2001). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*. http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf adresinden 20 Mayıs 2011 tarihinde edinilmiştir.

Yeldan, E. (2010). *Küresel kriz ve Türkiye: Mali canlandırma önlemlerinin istihdam ve işgücü piyasaları üzerindeki etkilerinin makroekonomik değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış rapor, Uluslararası Çalışma Örgütü, Ankara.

Yılmaz, G. Ö. (2005). Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik oranları arasındaki nedensellik ilişkisi. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 2, 63–76.

Yüceol, H. M. (2006). Türkiye ekonomisinde büyüme ve işsizlik ilişkisinin dinamikleri. *İktisat İşletme Finans*, 21 (243), 81–95.

Economic Growth and Unemployment in Turkey after 2001: Dynamics of Unemployment in Turkey

Gökhan Umut*

Turkey has undergone a dramatic economic transformation since 2001. The conditions of Turkish economy before 2001 can be summarized under three headings: unsustainable public sector debt, structural problems in financial sector, and low growth rate. On the other hand, unemployment and current account deficit were not significant problems for Turkey in the 1990s. Turkish economic aims have changed with the Program of Transition to Strong Economy (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı) after 2001. According to the program, Turkish economy had two vital problems which were unsustainable public sector debt and fragility in Turkish financial sector in the 1990s. There were also three goals of this program. The first was to shift to a strong public sector that would have low public debt. The second was to provide for a stable financial sector. The third was about the role of the government. According to the program, the role of the government should change from an active position in the market to consultancy only.

It can be said that Turkish economy has experienced significant developments since 2001. Especially, the growth rate of Turkish economy since 2001 is non-negligible. While the growth rate of Turkish economy between 1990- 2001 was 3.2 %, this ratio was 4.6 % on average between 2002- 2009. In addition to this, there have been some regulations concerning the public sector that can be summarized under three headings. The first of these concerns public sector debts which have declined since 2001 in comparison with the 1990s. The second concerns the role of government which has changed from an active position in market to a controller and regulator. The third concerns the interest rate which has been declining year by year, even if it is still high with respect to developed countries.

In light of what has just been mentioned, the Turkish economy has been transformed into a new economic structure. Just as there have been some developments since

* Res. Assist., Kastamonu University Department of Economics.

Correspondence: gumut@kastamonu.edu.tr, Kastamonu University İktisat Bölümü, 37100 Kuzeykent, Kastamonu, Turkey.

2001, the Turkish economy has also experienced some problems. The first problem concerns current account deficit which was related to speculative capital flows. As mentioned above, although interest rate in Turkey has been declining year by year, it is still higher than developed countries. This condition has caused speculative capital flows from developed countries to Turkey since 2001. The second problem was unemployment which is still higher compared to 1990s. For instance, unemployment rate of Turkey was 7.7 % in 1990-2001 and 10.9 % in 2002-2009. It is observable that Turkish growth rate has not created satisfactory employment in this period. As a result, the Turkish economy has experienced a jobless growth with the Program of Transition to Strong Economy.

It is widely accepted in economics that the growth rate of the GDP of an economy increases employment and, correspondingly, reduces unemployment according to Okun's law. For instance, the growth rate of GDP in Germany and France was 3.5 % from 1960s to mid-1970 and the unemployment rates declined to a range of 3-4%. In addition to this, the growth rate of the USA has increased to 3.5 % on average since 1990s, and the unemployment rate has decreased to 5 % on average until the recent economic crisis. In this context, it may be claimed that there is a positive relation between economic growth and employment.

Even if there are many observations which refer to the relation between economic growth and unemployment, a structural change in Okun's law has recently been observed. The meaning of the structural change is that job losses are permanent, while economic growth is observed in an economy. There are numerous empirical studies that show the structural change in Okun's law. This means that economic growth that countries have achieved has not created employment. There are also some papers that have concluded that there is a positive relation between economic growth and unemployment; however, these studies confess that the relation is not as robust as originally reported by Okun.

There are some empirical studies which analyze the relation between economic growth and unemployment in Turkey. According to these studies, there is no causality between these variables. In other words, economic growth that has been experienced in Turkey has not created employment after 2001.

When the relationship between unemployment and economic growth is investigated, it is seen that there are different explanations concerning their causality with respect to each other. In this paper, causality between unemployment and economic growth will be discussed. Certain tests such as Granger causality and Sims Granger, by which causality is analyzed, will be used for the years between 2001- 2008 in this paper.

Before Granger causality test is applied, one should search whether the variables are stationary. In this paper, Augmented Dickey and Fuller tests are used and it is observed that the variables are stationary.

After the stationary test, Granger causality test is applied in this paper. According to the results, hypothesis of *"Growth does not cause unemployment"* can be rejected at lag 1 for 5% significance level, but cannot be rejected at lag 2 in table 3. It is obvious from table 3 that there is no granger causality from GDP growth to unemployment at lag 2. On the other hand, the hypothesis of *"Unemployment does not cause growth"* cannot be rejected at the lag 1 and 2 for 5% significance level. In short, there is no Granger causality from growth to unemployment or from unemployment to growth.

Because the relation between economic growth and unemployment is not clear, the dynamics of unemployment in Turkey should be deeply analyzed. Turkey has experienced debates related to the economic growth and reduction of unemployment since 2001. While the growth rate of GDP in Turkey between 1990- 2001 was 3.2%, the unemployment rate at the same period was 7.7%. On the other hand, the unemployment rate of Turkey between 2002- 2009 was 10.9, while the growth rate of GDP was 6.9%. What is more, while 3 million new jobs have been created in the rural area since 2002, 3.3 million job positions have been demolished at the same period. Even if 700 thousand workers became included in the labor market, the ratio of participation in the labor market has declined year by year. The rate of participation in the labor force was 56 % in 1992; this ratio moved down to 47% in Turkey. If Turkey's growth rate which has moved up since 2001 is considered, a paradox can be observed: While the participation rate which means the productive part of society has decreased, the growth rate has been increasing since 2001 through experiencing structural transformation economically. This paradox may be expressed by the change in Okun's law after 2001. Therefore, it can be said that unemployment rate in Turkey has experienced a structural change with structural transformation in 2001. In this context, conditions that cause unemployment in Turkey can be summarized in three sets which are factors generated by public sector, factors generated by market, and international conditions.

At this point, Schumpeter's idea of creative destruction should not be omitted in the analysis of unemployment. According to Schumpeter, work in the market system and the innovation dynamics involve a creative destruction, where existing firms, procedures, and products are replaced by new ones.

It should not be forgotten that the transformation of Turkish economy since 2001 has caused a new economic structure as Schumpeter mentioned. After 2001, a new economic structure, new organization methods, and new production techniques have been composed. For instance, while great majority of workers in Turkey were in the agriculture sector before 2001, after this year the great majority of people who can work in a job have been employed in other sectors, such as the industrial or service sectors. This means that Turkish employment structure changed from labor-intensive sectors to capital-labor ones. Regarding this condition, production started needing

brain-power which produced information for high technology rather than man-power. Brain-power became more necessary than man-power. Because of this, most people have migrated from urban areas to rural ones.

Kondratiev Waves and Schumpeter's creative destruction idea might be useful to evaluate the transformation in the Turkish economy. In this context, economic transformation in Turkey can be analyzed by Kondratiev waves and Schumpeter's idea of creative destruction. According to Schumpeter, the continuity of capitalism is based on changes and innovations. If there is no innovation, economic life will remain stagnant. In this condition, the phenomena of interest and profit will be demolished, and there will be no capital accumulation at the end of this cyclical movement of economy. The factors that provide a living field for the capitalist system are economic changes which revolve around innovation, entrepreneurial activities, and market power such as new consumption materials, new production, transportation, communication methods, new markets, and new industrial organizations.

The sources of innovations and changes have been different since 1700 according to Kondratiev Waves. Even though there are many explanations about the sources and methods of Kondratiev Waves, ideas of Freeman and Soete will be mainly discussed in this paper. According to Freeman and Soete, there are five periods in terms of Kondratiev waves.

First Business Cycle was based on industrial revolution and factory production in textiles. While the source of energy in this period was water power, the basic factor was cotton. The second business cycle was based on steam system and railway. The main energy source was steam power, while the basic factor was coal. The third business cycle was based on electric and steel. The main source of energy was electric and the basic factor was steel. The fourth business cycle was based on mass production in automobile and synthetic goods. The main energy source was oil while the basic factor was petrol. The last business cycle is based on information, computer network and nanotechnology. In this period, the most important basic factors are nanotechnology and microelectronics.

In the Turkish economy after 2001, while the importance of some sectors like the service sector have been increasing, the importance of some sectors such as agriculture have been declining. In addition to this, even though there is a huge supply of labor in the market, there is also demand for labor. However, the demand of the employers and the supply of labor do not fulfill each other. In this context, there is an adaptation process in the Turkish economy since 2001. All in all, the transformation of Turkish economy might be analyzed through Kondratiev waves and creative destruction.

In Turkey, there was not an unemployment problem in the 1990s comparable to the 2000s, in which high growth rate despite low employment rate is observed.

Unemployment rate between 1990- 2001 was 7.7%, while the rate was 10.9 % between 2002- 2009. There could be two reasons for the low unemployment rate: agricultural sector as a storehouse for employment, and state-based economic enterprise. On the other hand, the Turkish transformation since 2001 has changed the structure of employment. In sum, the structure of employment in Turkey has shifted from the agriculture and public sectors to other sectors which require brain power and high skills. The transformation of Turkish employment structure will be discussed under three headings: factors generated by public sector, factors generated by market, and factor generated by international conditions. As is known, the role of government in Turkey has changed since 2001 from an active position to consultancy. Because of this, state based economic enterprises have not been used as storage for employment in Turkey, especially since 2002. In addition to this, 40% of total employment was in the agriculture sector in 1990s. After 2001, this ratio started to change year by year. Besides, service sectors have created employment field for people after 2001. For instance, 45 % of total employment was in service sector after 2000. Another factor of unemployment was surely the program targeting inflation which has been applied since 2002. When the program targeting inflation was combined with financial stability and low current account deficit, Turkish economy reached stability after 2001. On the other hand, targeting the inflation caused pressure on the prices. Employers have laid off workers for more profit because of the pressure on prices and international competition.

As is widely known, Turkish economy has experienced a dramatic transformation since 2001. The main elements of this process are information, high technological products, and speed. New production methods based on brain power have been used instead of man-power. The main feature of the new production was productivity that was very important because of two reasons: increase in international competition and low inflation in countries. The usage of technology in the industry sector has increased since 2002. In addition, total factor productivity was 45% on average between 2002-2005 and labor productivity has increased since 2001 in Turkey. Even though labor productivity has increased since 2001, there have been unemployed people due to lack of expertise. During the transformation of Turkish economy, employers have needed qualified employees who are able to analyze new organization methods and new production styles. However, there are so many jobless people who do not have any occupation.

The unemployment problem in Turkey despite the high growth rate is related to international competition and speculative capital flows. As mentioned above, the Turkish economy has experienced inflation targeting since 2001. As a result of this, firms have not increased production price for high profit. In addition, Turkish liberalization since 2001 has provided a way of entering international competition. Firms have preferred maximum productivity with minimum number of workers. In other words, firms

learned to make profit with minimum number of workers and maximum productivity. All in all, productivity has increased; unemployment has also increased since 2001. Another international reason for Turkish unemployment is speculative capital flows. As is widely known, the interest rate has decreased year by year. However, it should be accepted that the ratio is higher than many developing countries. Especially, credit interest rate remained constant at 16 % although price inflation decreased in the 2008 financial crisis. As a result, capital flows to Turkey have been higher since 2001. While speculative capital flow has led to growth in economy, it could not produce employment.

Turkey has experienced a transformation in the economy since 2001. The characteristics of the new economic structure can be mentioned under three headings. First, public sector has been strong in comparison with the 1990s. Second, the financial sector has reached a stable structure. Third, the role of government has changed from an active position to a controller or supervisor. While transformation has provided a strong public sector and high growth rate, current account deficit and unemployment have emerged as problems at the same period. Whether economic growth affected the unemployment rate in Turkey between 2001- 2008 has been discussed. In this context, Granger causality test was applied for understanding the effects. Afterwards, the dynamics of unemployment was analyzed for the same period.

